

Doktori (PhD) értekezés

MUNDING MÁRTA
ALEXANDROS ÉS A BARBÁR ASSZONYOK TALÁLKOZÁSA
CURTIUS RUFUS MUNKÁJÁBAN
FORRÁSHASZNÁLAT ÉS TÖRTÉNETSZERKESZTÉS

Témavezetők:

DR. TAR IBOLYA
nyugalmazott egyetemi docens

DR. TAKÁCS LÁSZLÓ
tanszékvezető egyetemi docens

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Klasszika-Filológiai Műhely

Piliscsaba

2015

1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Amikor összehasonlítjuk Curtius Rufus írását és a többi, Alexandros életét és tetteit elbeszélő görög és latin nyelvű beszámolót, azt tapasztaljuk, hogy szerzőnk jóval több barbár, perzsa nőalakot (Sisygambis, Stateira, Barsiné, Hystaspés felesége, Thalestris, Sisimithrés felesége, Spitamenés felesége, Cleophis, Rhóxané) szerepeltet munkájában, mint a többi történetíró. Szembetűnő, hogy míg a többi forrás egyáltalán nem, vagy csupán néhány szóval említi ezeket a személyeket, addig Curtius Rufus narratívájában jóval nagyobb, az események lefolyását jelentősen meghatározó szerepet tulajdonít nekik.

Az eddigi kutatás csupán Sisygambis, kisebb mértékben Stateira, illetve a trónutódlás kérdésében szerepet játszó nőalakok – így Rhóxané és Barsiné – szerepére, valamint gyermekeik (Alexandros, Héraklés) későbbi sorsára koncentrált. A makedón uralkodónak az amazonkirálynővel, Thalestrisszal való találkozása ugyancsak érdeklődésre tartott számot a mitológiai történet történelmi kontextusba helyezése miatt.

Éppen ezért szükséges az összes fennmaradt, barbár nőket ábrázoló leírás összevetése abból a célból, hogy kimutathatóvá váljon a beszámolók azonossága és különbsége. Az összevetés ugyanis lehetővé teszi annak meghatározását, vajon az elsődleges forrásokban is szerepelhettek-e ezek a nőalakok, továbbá annak vizsgálatát is, milyen tényleges funkcióval és szereppel rendelkezettek az események alakulásában. Amennyiben szerepeltetésüket már az elsődleges forrásokban is bizonyítani tudjuk, úgy arra a kérdésre is választ kell kapnunk, hogy a többi forrás miért nem, vagy miért csak alig néhány szóval említette őket, és Curtius Rufus miért döntött úgy, hogy narratívájában jóval meghatározóbb és aktívabb szerepet szán ezeknek a nőknek.

Az sem elhanyagolható szempont, vajon szerzőnket és forrásait befolyásolta-e a görög és a római irodalom barbár nőekkel szembeni előítélete, vagyis mennyiben ragaszkodik ahhoz, hogy a férjüket befolyásoló, kegyetlen, bosszúálló és hataloméhes királyi és arisztokrata nők ábrázolásán keresztül mutassa be a perzsa udvar zavargásait, az uralkodó és udvara effemináltságát és dekadenciáját. A Curtius Rufus munkájában szereplő barbár nőalakok szerepét ilyen megközelítésben ezidáig még senki sem elemezte.

A vizsgálat tehát hozzájárulhat a szerző barbárokról közvetített képének árnyalásához, illetve annak kimutatásához, hogy a római szerző milyen pozitív, illetve negatív tulajdonságokkal ruházta fel az Alexandrosszal kapcsolatba kerülő nőalakokat.

A forráshasználat kérdésének tisztázása újabb probléma felvetéséhez vezethet el. Kérdésünk így elsősorban az lehet, hogy a nőalakokhoz kapcsolódó történetek rendelkeznek-e valós történeti háttérrel, vagy szerepeltetésük csupán fikció lenne, amely egy-egy szerző sajátos és jól kidolgozott invenciójának eredménye.

A vizsgálat központjában természetesen Curtius Rufus áll, akinek munkája a legkevésbé sem mentes a változtatásoktól és az aktuálpolitikai utalásoktól. A barbár nőalakokat felvonultató fejezetek során így még inkább kirajzolódik szerzőnk narratív technikájának sajátossága, egy-egy részlet mellőzése, szándékos elhallgatása, vagy éppen betoldása mögött meghúzódó írói szándéka.

2. A követett módszertan

A vizsgálat során Curtius Rufus beszámolóját a többi, Alexandros életét és hadjáratát feldolgozó szerző (Strabón, Diodóros, Plutarchos, Arrhianos, a Pompeius Trogus munkáját kivonatoló Iustinus, illetve a *Metzi Epitomé*) párhuzamos leírásával vettem össze, s ezáltal éltem a tradicionális forráskritika (*Quellenkritik*) eszközével. A módszer meglehetősen régi, mégis úgy tűnik, hogy új eredmények feltárását tette lehetővé.

A forráskritika módszerének alkalmazása nélkül ugyanis aligha válna kimutathatóvá a jelenetek közötti hasonlóság és különbség, és válna meghatározhatóvá az elsődleges forrásokra visszavezethető információ. A *Quellenkritik* tükrében lehet ugyanis kísérletet tenni a jelenetek módosítása, bővítése és átdolgozása mögött kirajzolódó írói szándék meghatározására.

A fejezetek során természetesen felhasználtam és alkalmaztam az eddigi *Quellenforschung* eredményeit, olykor azonban módosítottam vagy éppen kiegészítettem azokat a szerzők leírása közötti különbségek és egyezések részletekbe menő újbóli feltárása révén.

3. Az új eredmények

A barbár nőket érintő leírások komparatív vizsgálata egyértelműen megmutatta, hogy sok esetben lehetetlen pontosan azonosítani a szerzők által követett elsődleges forrásokat. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy nem lehet vagy kell rá törekedni.

A fejezetek során igyekeztem hangsúlyozni a leírások közötti azonosságokat és különbségeket, az eltérések okait, továbbá kimutatni, melyik elemek vezethetőek vissza biztosan egy elsődleges forrás leírására, és melyek azok a motívumok, amelyek a későbbi szerzők módosításainak, invencióinak eredményei. Az ugyanis a korábbi kutatásokból is nyilvánvaló, hogy a szerzők kivétel nélkül módosították, változtatták és átrendezték az általuk követett forrás(ok) beszámolóját, szem előtt tartva írói célkitűzésüket, továbbá alkalmazkodva a választott műfaj követelményeihez. Diodóros így a világtörténet, Plutarchos a biográfia, Arrhianos a történeti monográfia, továbbá – a Pompeius Trogus univerzális történeti munkáját átdolgozó – Iustinus és a *Metzi Epitomé* szerzője a kivonat (*epitomé*) követelményeihez híven jóval tömörebben, vázlatosabban és meglehetősen szelektíven mutatta be az eseményeket. Nincs ez másként a barbár, perzsa nőalakok ábrázolásakor sem.

Curtius Rufus, munkájában, csupán három forrást említett név szerint, Kleitarchost, Timagenést és Ptolemaioszt. A többi szerző párhuzamos leírásával való összevetés után azonban bizonyítottnak tekinthető, hogy szerzőnk akár közvetetten, akár közvetlenül, de használta és követte más források beszámolóit is. Kétség sem férhet azonban ahhoz, hogy Curtius Rufus jelentősen módosította a rendelkezésére álló anyagot. A változtatásokat elsősorban a retorika hatásával, a jelenetek plasztikusabb, képszerűbb ábrázolási igényével, dramatikussabb kidolgozásával, a korábbi irodalmi, mitológiai hagyomány alapos ismeretével, így az allúziók tudatos alkalmazásával és ezen reflexiók hangsúlyainak szándékos módosításával, ferdítésével magyarázhatjuk.

A helyszínek változtatása (*tabernaculum*, *vestibulum*), a cselekményt megállító leírások részletekbe menően aprólékos kidolgozása, illetve más szerzőknél nem fellelhető szereplők (Mithrénés, Medatés) narratívába illesztése a feszültség fokozását, a háttérben zajló ok-okozati viszonyok tisztázását, illetve az olvasó érdeklődésének ébrentartását szolgálták.

Hasonló módosításnak lehetünk tanúi előre- vagy visszautalásai során, ahol szinte azonos szókapcsolatokkal, illetve a szereplők analóg megjelenítésével kapcsol egymáshoz szorosabban több jelenetet. Ezt a technikát láthattuk a perzsa királyi család szimpátiát kiváltó együttlétének újra és újra visszatérő ábrázolásakor. Ezzel a megoldással a szerző a királyi nők

fogságba esését, a Stateira halála miatt érzett fájdalmat, illetve a Sisygambis Alexandros halálára adott reakcióját bemutató epizódokat kapcsolta össze egy egységgé.

A Spitamenés feleségét ábrázoló jelenetben az *acinaces* kifejezéssel, illetve a *stringo* ige használatával köt össze több epizódot. Nem tekinthető ez véletlennek, mivel az analógnak tekintett jelenetek szereplői kapcsolatba hozhatóak egymással; hiszen III. Dareioszt Béssos és Nabarzanés árulja el; Béssost Spitamenés és Dataphernés, Spitamenést pedig – Curtius Rufus és a *Metzi Epitomé* leírásában – felesége szolgáltatja ki Alexandrosnak.

Hasonló megoldásnak lehetünk tanúi a királyi és arisztokrata nők (Sisygambis, Stateira, Hystaspés hitvese) Alexandros és a makedónok csodálatát és tiszteletét kiváltó egyedülálló szépségét, nemességét és szemérmességét hangsúlyozó leírások megszerkesztésekor.

A lakoma (*symposium, convivium*) számos esetben szerepel egy-egy epizód helyszínéként (Hystaspés hitvese, Spitamenés felesége). Ez azonban nem meglepő, hiszen a makedón társadalomban a lakomáknak egyszerre volt rekreációs és reprezentációs céljuk, valamint politikai funkciójuk is, hiszen az uralkodó és az arisztokrácia közötti kapcsolatot voltak hivatottak erősíteni. Curtius Rufus munkájában – mint ahogyan talán a valóságban is – azonban ezek az alkalmak rendre tragédiával, sok esetben halállal végződtek.

A római szerző több évszázad távlatából tekint vissza az Alexandros korabeli eseményekre, így szándékosan él az *anticipáció* eszközével, amelynek bizonyítéka, hogy a Sisygambis öngyilkosságát ábrázoló jelenetben – III. Artaxerxés Óchos kegyetlenségének és gyilkosságainak felidézésével – egyszerre utal III. Dareios lánygyermekének későbbi sorsára, meggyilkolására, illetve az Alexandros halálát követő trónutódlás kérdéséhez kapcsolódó zűrzavarra.

A *pathos*, vagyis a gyász, a könnyek, továbbá a káosz, a félelem és a váratlan sorsfordulatok kiemelésének szándéka meghatározza az események elbeszélését, amit a retorika iránti vonzalmából következően a szereplők ajkára adott fiktív beszédeivel, beszédpárjaival még tovább fokoz. A perzsa nők fogságba esésének tragikumát és borzalmát, valamint a Stateira, illetve az Alexandros halála miatt érzett gyászt is rendkívül realiztikusan ábrázolja.

Számos epizód felépítése során mutatkozik meg a dráma hatása akkor, amikor az események bemutatásában a tragédia szerkezeti elemeit fedezhetjük fel. Szerzőnk kiemelt figyelmet fordít a lélektani ábrázolásra: empátikus viszonyulással kutatja az események és a döntések mozgatórugóit, kedvét leli a tömeg hullámzó, ösztönös pszichológiájának bemutatásában. A tragikus történetírás szabályainak megfelelően tehát írónk elsődleges célja az olvasó szórakoztatása és gyönyörködtetése. Témaválasztása tudatosságához kétség sem

férhet, és nehezen szabadulunk attól a gondolattól, hogy a tízezrek expedícióját fordított irányban végigjáró és túlszárnyaló Alexandros tetteinek ábrázolásában ne sejtünk burkolt aktuálpolitizálást, a principátussal kapcsolatos nézeteinek szabad kifejtését. A perzsák és barbárok ellen folytatott hadjárat mint téma ugyancsak időszerű lehetett az első század folyamán, az egyre inkább kelet felé forduló római politika idején.

Curtius Rufus jóval több barbár, perzsa nőalakot szerepeltet munkájában, mint a többi szerző. A fejezetek során bizonyítást nyert, hogy Diodóros, Plutarchos, Arrhianos, Iustinus és a *Metzi Epitomé* szerzője megjelenteti ugyan a fontosabb női szereplőket, ugyanakkor jóval kevésbé ügyel a hozzájuk kapcsolódó történetek részletes bemutatására, megelégszik a narratíva szempontjából legfontosabb információk átadásával. Curtius Rufus ezzel szemben jóval nagyobb teret szentel a nőalakok ábrázolásának, olykor az események lefolyását eldöntő, meghatározó szerepet szán nekik. Leírásában a szereplőket és a történetek bemutatását is Alexandros jellemábrázolásának rendeli alá, nem képeznek kivételt ez alól a nőalakok sem.

Curtius Rufus a barbárt a görög (makedón) és egyben a római világtól különböző lényként, mint mást, mint idegent mutatja be. A perzsa nőket ábrázoló jelenetek már csak választott témájuk miatt is tökéletesen illusztrálják a társadalmi szokásokban megnyilvánuló tényleges és feltételezett különbségeket. A történetek során így a temetkezési szokásokról és a halotti rítusokról, a kétkezi munkához való viszonyulásról (szövés-fonás gyakorlása és elutasítása), a makedón egyszerűségről és a perzsa fényűzésről, a perzsa poligámia és görög monogámia különbségéről, valamint a perzsa társadalmi szokások vélt vagy valós sajátosságairól olvashatunk (a gyermek nem foglalhat helyet a királyi nő engedélye nélkül, a királyi [arisztokrata] nők közbenjárása rokonaikért, a királyi nők legitimációs szerepe, a perzsa anyakirálynőnek jutott kiemelt és befolyásos szerepkör, a névváltoztatás szokása, az uralkodó tárgyainak szentsége).

Nem szabad azonban egyértelműen negatív kritikát látnunk Curtius Rufus soraiban: éppen a műben szereplő nőalakok világítanak rá.

A toposznak megfelelően fellelhetjük művében a férjüket befolyásoló, kegyetlen, bosszúszomjas, féktelen, vad és hataloméhes nőket. E kategória tipikus megtestesítője a szerető férjét és egyben gyermekei apját gondolkodás nélkül meggyilkoló (lefejező), majd férje fejével Alexandros táborába menekülő Spitamenés felesége, aki mint a barbár *licentia* tipikus megtestesítője leginkább a *vanitas*, *furor*, *perfidia* fogalmakkal jellemezhető. Arrhianos és Strabón Spitamenés masszageta követőinek, vagy egyszerűen csak a barbároknak tulajdonítja a férfi megölését. A *Metzi Epitomé* Curtius Rufus leírásához

hasonlóan ugyancsak a feleséget teszi férje gyilkosává. A két beszámoló történetvezetésében párhuzamosan halad, így okunk van azt feltételezni, hogy közös forrást használtak. Curtius Rufus azonban változtatott forrása leírásán. A gyilkosság ábrázolásakor ugyanis a kivonat szerzője tartózkodik az ítéletmondástól, így csupán szerzőnk hangsúlyozza a nő barbár származását és tettének kegyetlenségét, a gyilkosság részleteinek megismerése után pedig Alexandros borzalmát, illetve morális dilemmáját: megjutalmazza vagy megtorolja a nő tettét.

A kutatók a történetben szereplő lefejezés motívumát kapcsolatba hozták számos más irodalmi, mitológiai történettel (Komaithó-, Skylla-, Chiomara-, Artaunté-, Jáél-, Judith-epizód). Ezek az elméletek többé-kevésbé tarthatóak, így indokolt lehet annak feltételezése, hogy a történetet kitaláló forrásra hathattak a korábbi irodalmi, mitológiai példák. Ebből a szempontból hasonlóságra adhat okot még a Klytaimnéstrát, Helenét, Thébét vagy a Kandaulés hitvesét ábrázoló jelenet, a Tomyris királynőnek tulajdonított cselekedet, vagy éppen az Orpheus-, Medusa-, Pentheus-történet.

Óvatosabban, de mégis a barbárság negatív aspektusait hangsúlyozó kategóriába kell sorolnunk a barbár mintának megfelelő *incestus* követő, fiának gyermekeket szülő Sisimithrés feleségét is. Forrásaink közül Curtius Rufus és a *Metzi Epitomé* beszámolója említi a feleséget a város átadására vonatkozó kérdés tárgyalásakor. Elképzelhető, hogy az asszony már az elsődleges forrás beszámolójában is megjelent, talán éppen olyan módon, ahogyan a *Metzi Epitomé* leírásában szerepel. A kivonat szerzője egyetlen mondatban tárgyilagosan közli az *incestus* tényét. Curtius Rufus ezzel szemben elítélően beszél a kapcsolatról és jóval aktívabb szerepet szán a nőnek, aki férjét (aki egyben fia is) az ostrom folytatására buzdítja. A szerző ezzel a megoldással éles kontrasztot alkotott a férj (egyben a fiú) gyávasága és a feleség (egyben az anya) bátorsága, heroizmusa között. Sisimithrés felesége tehát férjét, fiát bátorságban felülmúlja ugyan, de mégis az *imprudencia* és a *hybris* vétségét testesíti meg azzal, hogy meggondolatlan asszonyi tanácsával és tervével népét csaknem halálra ítélte.

Curtius Rufus jelentősen változtatott a többi szerző leírásában egyértelműen pozitív hangvételű és végkicsengésű, Alexandros és Thalestris találkozását megörökítő, fiktívnek tekinthető jeleneten. Biztosan állíthatjuk, hogy a látogatás tényleges történeti eseményre vezethető vissza, így egy helyi (nomád) uralkodónő látogatása, a skytha házassági ajánlat és a Pharasmenés-történet, vagy éppen az Atropatés-epizód ihlette megszerkesztését. Az is elképzelhető, hogy egy kortárs, Alexandros korabeli *mythopoiésis* eredménye. Ennek értelmében az epizód makedón körökből származna, a találkozás alapját pedig Alexandros mitikus őseivel, Héraklésszal és Achilleusszal folytatott szüntelen versengése (*aemulatio*)

adja. Egyes vélekedések szerint lehetőség van a történet szimbolikus értelmezésére is, így az amazontörténet a győztesek és a legyőzöttek közötti megbékélés jelképe, vagy éppen ellenkezőleg a keletiekkel való keveredés veszélyeinek illusztrálója. Úgy vélem azonban, hogy az amazonok szerepeltetése Alexandros korában csupán egy kötelező irodalmi toposz, amely elengedhetetlen egy perzsák elleni hadjáratot elbeszélő történeti munka összeállításakor. Ezt támaszthatja alá a harcos nők idegenekkel, barbárokkal (perzsákkal) való azonosítása, illetve a hadjárat helyszínének közelsége az amazonok tradicionális lakhelyéhez.

Az Alexandros és az amazonok találkozását elbeszélő történet minden eleme a korábbi irodalmi, mitológiai hagyomány motívumaiból építkezhet (az amazonok társadalmi szokása, a harcos nők ábrázolása és fegyverei, a szövetségkötés, a királynő jövetelének célja: gyermeknemzés).

Diodóros, Curtius Rufus és Iustinus Kleitarchosra (vagy Onésikritosra) visszavezethető leírása helyszíneiben és számadataiban egyezést mutat. Curtius Rufus azonban – a másik két szerzővel ellentétben – megfosztja a jelenetet epikus fenségétől. A történet kontextusba helyezésével (Bagóas bemutatása után), szóhasználatával, terminológiájával, a királynő kihívó és követelőző viselkedésének ábrázolásával, illetve a makedón uralkodó vonakodásának, majd a vonakodás feladásának hangsúlyozásával Thalestrist a barbár *impotentia* és *licentia* tipikus megtestesüléseként láttatja.

E nőalakok szerepeltetése Alexandros tulajdonságainak illusztrálására szolgálhat. Curtius Rufus a Sisimithrés és Spitamenés feleségét bemutató jelenetek módosításával a makedón uralkodót az ellenfeleivel szemben jóindulatú és megbocsátó, a sereg erkölcséért aggódó, a barbár *licentia* példáját végül mégiscsak elutasító, minden tekintetben mértéktartó vezetőként ábrázolja. Thalestris látogatásának elbeszélésével Alexandros orientalizmusának kritikáját készíti elő – hiszen a makedón uralkodó végül enged a nő kérésének –, s ezzel egyszersmind a korábban méltatott uralkodói erényeit (*continentia, moderatio*) vonja kétségbe.

A vélhetően Cleopatra alakjára és nevére utaló Cleophis nevű asszonyalak szerepeltetése ugyancsak problematikus. A források közül többen is említik a makedón uralkodó és Assakanos anyjának találkozását, így nincs okunk kétségbe vonni azt, hogy a nő szerepelt az elsődleges források beszámolójában, mint ahogyan azt sem, hogy létező történelmi személy volt. A Cleopatra nevére utaló, kizárólag a latin források elbeszélésében szereplő elnevezés (Cleophis) vélhetően egy Augustus korabeli szerző, Timagenés ötlete lehet. Iustinus – illetve forrása, Pompeius Trogus – tényként közli Alexandros és Cleophis kapcsolatát, valamint a kapcsolatból született gyermek, Alexandros létét. Ez az adat azonban racionalizálható, így elképzelhető, hogy Cleophis a makedón uralkodó iránti tiszteletből és hálából adta

gyermekének az Alexandros nevet. Curtius Rufus dicséri és méltatja a nő szépségét és méltóságát, a történet végére illesztett pletyka szerepeltetésével azonban kételyt ébreszt mind Cleophis, mind pedig Alexandros erkölcsiségével kapcsolatban, hiszen itt nyomát sem találjuk a Thalestris-jelenetben tapasztalt uralkodói vonakodásnak.

Sisygambis, Stateira és Hystaspés felesége ábrázolásával szerzőnk a görög és római irodalomban megjelenő szép, nemes és erkölcsös asszonyi példák sorozatát folytatja.

III. Artaxerxés Óchos unokája, Hystaspés felesége és Alexandros találkozásáról egyedül Curtius Rufus leírásából értesülünk. Elképzelhetőnek tartjuk tehát, hogy az epizód szerzőnk leleménye, aki valós történeti adatokat kevert a korábbi irodalmi mintákkal és motívumokkal (a fogolynő bevezetése, a lakomához nem illő nemessége, visszafogottsága, a származására vonatkozó uralkodói kérdés, a családtagok egyesítése) abból a célból, hogy egy moralizáló történetet építsen fel. Hystaspés hitvesének szemérmességével és nemességével Alexandros negatív jellemvonásait (perzsa szokások átvétele, korai lakomák, a bor mértéktelen élvezete, szajhákkel való mulatozás) állítja szembe. Curtius Rufus tehát a nő bemutatásával és vonakodásának részletes ábrázolásával kívánta felidézni az uralkodó korábbi, elvesztett pozitív jellemvonásait, amelyekre szüksége is volt, mivel Alexandros ezeket a nemes tulajdonságokat visszaszerezve volt képes arra, hogy megfelelően és kegyesen bánjon az előkelő perzsa foglyokkal.

A királyi család nőtagjainak bemutatásakor szerzőnk kínosan kerüli a barbár-sztereotípiá eszközeinek alkalmazását, mint ahogyan a *barbár* jelző szerepeltetését is. E pozitív ábrázolás eredménye lett a III. Dareios és Stateira közötti *incestus* elhallgatása, valamint a nő halálának okát illető változtatás is. Művében így III. Dareios felesége nem gyermekszülés vagy vetélés, hanem az út fáradalma, illetve a bánat súlya miatt veszítette életét. A perzsa királyi nőket ugyanis Curtius Rufusnak úgy kellett bemutatnia, mint akik megérdemlik Alexandros kegyes viszonyulását. Elképzelhető, hogy az effajta ábrázolás már az elsődleges források leírásában is szerepelt. A szerző azonban további változtatásaival és beillesztéseivel módosította, és saját célkitűzésének megfelelően alakította az epizódokat és azok végkicsengését. A Sisygambishoz, Stateirához, ifjabb Stateirához és Drypétishez, valamint a Hystaspés feleségéhez kapcsolódó történetek ábrázolása így kivétel nélkül a legyőzöttek szokásainak különbözőségét és tiszteletben tartását, mindenekelőtt azonban Alexandros fogolynőkkel szembeni kegyességét, nemeslelkűségét és mértéktartását, vagyis az oly nagyra értékelt uralkodói erényeket (*continentia*, *clementia*, *moderatio*) hivatottak reprezentálni és visszaidézni. Ezeket a történeteket tekinthetjük egy, a makedón uralkodó fogolynőkkel

szembeni mértékletességét vitató, Alexandros korabeli viszonyulásra adott válaszreakcióként, vagy akár valamiféle Kyros-imitációnak.

Sisygambis alakja szüntelenül felbukkan a narratíva folyamán: a perzsa királyi család fogságba esésekor; Leonnatos, majd Alexandros perzsa nőknél tett látogatása idején; Stateira halálakor; amikor Sisygambis elutasítja kiszabadítását; amikor Alexandros III. Dareios nőrokonait Susában hagyja; amikor Sisygambis közbenjár az uxiosok érdekében; vagy amikor Sisygambis reagál Alexandros halálhírére. Szerepeltetését elsősorban az irodalmi tradíció által a perzsa anyakirálynőnek juttatott kiemelt, befolyásos szerepkör ismeretével és alkalmazásával indokolhatjuk. Curtius Rufus a III. Dareios édesanyját bemutató epizódokat sajátos írói céljainak rendeli alá. Az anyakirályné ábrázolásán keresztül lehetősége nyílt a görög (makedón), illetve a perzsa szokásokban megnyilvánuló különbségek bemutatására, a győztes és legyőzött közötti kölcsönös tiszteletadás és komplex viszony hangsúlyozására; valamint Alexandros legitimációs igényének irodalmi megjelenítésére, amely szerint egy szimbolikus adopció folytán fiúi minőségben III. Dareiosot kívánta helyettesíteni és felváltani. Sisygambis alakja azonban más szempontból is fontos. Baynham elméletét elfogadva és kiegészítve úgy vélem, hogy a perzsa anyakirályné szerepeltetése minden jelenetben egy, az Alexandrosról szóló morális kommentár, digresszió, illetve nekrológ bevezetését készíti elő. Curtius Rufus kezében így a jó- és balszerencsét méltóképpen viselő Sisygambis a szerencsétől, sikertől és a perzsa fényűzéstől megrészegült Alexandros, valamint a bukásában kijózanodó III. Dareios méltó ellentétévé válik.

Szerzőnk mellőzi Alexandros és Barsiné találkozásának és kapcsolatának bemutatását narratívája megfelelő helyén, harmadik könyvében. Hallgatása tudatosságához kétség sem férhet, hiszen a tizedik könyvben, a trónutódlás körüli vita során a Barsiné és Alexandros kapcsolatából született gyermek, Héraklés neve Nearchos javaslatára szóba kerül a lehetséges trónörökösök között. A felvetést azonban elutasítják, vélhetően a gyermek illegitim státusza, félperzsa származása, illetve fizikai jelenlétének hiánya miatt. Curtius Rufus hallgatása indokolható, amennyiben azt feltételezzük, hogy a harmadik könyvben bemutatott, a fogolynőkkel szemben kíméletes és mértéktartó Alexandros-képet továbbra is hangsúlyozni kívánta.

Az Arrhianos és Plutarchos leírásában szereplő, Alexandros hitvesének kettős elnevezését illető (Barsiné és/vagy Stateira) következetlenség tekinthető forráskezelési hibának, Aristobulos, vagy Arrhianos tévedésének, esetleg másolói tévesztésnek. Elképzelhető azonban egy harmadik megoldás is: Aristobulos egyszerű névváltoztatással – Stateira helyett Barsiné – Alexandros és Artabazos lányának kapcsolatát meg nem történtté tehetné, hogy Curtius Rufus

megoldásához hasonlóan tovább méltathassa Alexandros mértékletességét és önmegtartóztatását.

Mindezek alapján tehát kijelenthető, hogy Curtius Rufus kiválóan él a barbárokhoz, speciálisan pedig a barbár nőalakokhoz kötődő toposz nyújtotta lehetőségekkel. Elfogadja azokat, ahol alátámasztják mondandóját, ahol pedig nem illenek történetírói koncepciójába, ott módosítja őket, hogy a moralizáló történetírás célkitűzéseinek megfelelően ne csak láttasson, hanem beláttasson is.

4. A témában végzett publikációs tevékenység

A barbár nőalakok Curtius Rufus művében. *Aetas* 21.2–3 (2006) 44–68.

I profili femminili nella storiografia su Alessandro Magno. In: I. RADOVÁ (cur.): *Laetae Segetes Iterum*. Brno, 2008, 69–77.

Következetlenségek az Alexandros körüli nőalakok ábrázolásában. In: VAJDA Z. (szerk.): *Bölcsészmuhely*. Szeged, 2009, 101–111.

Rhóxané kettős gyilkossága. In: CZEROVSZKI M. – NAGYILLÉS J. (szerk.): *Corollarium. Tanulmányok a 65 éves Tar Ibolya tiszteletére*. Szeged, 2010, 187–192.

Alexander and the Amazon Queen. *Graeco-Latina Brunensia*. 16.2 (2011) Masarykova Univerzita, 125–142.

Barsine: Wife or Mistress of Alexander the Great? *Hereditas* 1 (2011) 8–21.

Spitamenés hitvese: a lefejezés motívuma Curtius Rufusnál. In: TAKÁCS L. (szerk.): *Szöveg és Hagyomány*. Piliscsaba, 2013, 95–117.